

CENTRUM ZÁKLADNÍHO VÝZKUMU ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (LC 06046)

ZPRÁVA O ŘEŠENÍ PROJEKTU V ROCE 2009

1 PROJEKT JAKO CELEK

V roce 2009, který byl již čtvrtým rokem řešení, byly splněny všechny úkoly plánované v projektu. V aktivitách řešitelského týmu převažovalo zpracování a interpretace dat získaných v předchozím období. Dílčí týmy se soustředily na přípravu monografických publikací a prezentaci výsledků v časopisech, referátech a sympoziích na mezinárodních a domácích konferencích.

Řešení projektu probíhalo ve standardních technických a materiálních podmínkách, zajištěných kmenovými institucemi a grantem podporujícím projekt. Významně byl rozšířen fond relevantní literatury, zejména o zahraniční metodologické a komparativní tituly. Koordinátorské pracoviště využívalo pro aktivity Centra víceúčelovou místnost, sloužící jako zasedací, seminární a konzultační prostor, příruční knihovna a studovna pro řešitele, doktorandy a studenty. V ní také zasedala Rada Centra, konaly se pracovní schůzky dílčích týmů, prezentace výstupů a oponentury. Personální složení řešitelského týmu zůstalo nezměněno, kvalifikační předpoklady byly zvýšeny již v předchozích letech habilitací a Ph.D. řešitelů.

Ve dvou dílčích cílech (1, 3), jejichž řešení bylo ukončeno v předchozím roce, již nepokračovaly komparativní výzkumy, ale výsledky byly připravovány k publikaci. V dílčím cíli 1 *Srovnávací studie transformace vzdělávacích systémů zemí Visegrádské skupiny* byly realizovány technické a redakční práce a jazykové korektury pro vydání anglické monografie ve vydavatelství Routledge, s nímž byla uzavřena nakladatelská smlouva. V dílčím cíli 3 *Naplňování principu spravedlivosti ve školním vzdělávání ve vybraných evropských zemích* bylo využito výsledků řešení v publikaci *Equity in Education: International Comparison of Pupil Perspective*.

Ve výzkumných aktivitách vztahujících se ke třem dílčím cílům, 4, 5, 6, jejichž řešení končilo v roce 2009, byly završeny empirické fáze a ukončen sběr dat. Převažovalo zpracování dat a interpretace výsledků (viz níže). V dílčích cílech 2 a 7, jejichž řešení končí v roce 2010, byly publikovány etapové výstupy a pokračovaly výzkumné aktivity.

V dílčím cíli 2 *Analyticko-srovnávací studie školního vzdělávání v typologicky odlišných evropských vzdělávacích systémech* byla vypracována studie *Školní vzdělávání ve Velké Británii* ve spolupráci se zahraničním pracovištěm na Univerzitě v Manchesteru. Text publikace byl recenzován a předán do tisku v nakladatelství Karolinum. Jedná se o druhou publikaci v zahájené ediční řadě (v roce 2008 byla vydána publikace o školním vzdělávání v Německu). Zahájeny byly přípravné práce na studii o školním vzdělávání ve Švédsku.

V dílčím cíli 4 *Analýza potřeb a požadavků skupin české populace na vzdělávání* byla interpretována data z reprezentativního šetření postojů a názorů české veřejnosti na vzdělávání a školu. Dílčí výsledky byly publikovány ve třech studiích monotematického čísla časopisu *Orbis scholae* 3/2010 *Výzkumy vzdělávacích potřeb a vzdělávací politiky*, věnovaných percepci vývoje a stavu českého školství, rané diferenciaci žáků a testování. Dále byla publikována v Nakladatelství Lidové noviny kniha rozhovorů s vybranými představiteli českého veřejného života pod názvem *Vzdělanostní společnost po česku?*. Řešitelský tým realizoval symposium k problematice postojů veřejnosti ke vzdělání a škole na konferenci ČAPV a připravuje publikaci *Co si česká veřejnost (ne)myslí o vzdělání a škole?* pro Nakladatelství Karolinum.

V dílčím cíli 5 *Identifikace reálné podoby fungování a rozvoje české školy na začátku 21. století* byly dokončeny analýzy empirických dat v případových studiích, zpracovány portréty sledovaných základních škol a koncipována struktura vícečetné studie; v prvním pololetí byly realizovány validizační návštěvy na pěti základních školách s následnou reflexí získaných dat z realizovaného výzkumu. Dále byly diskutovány výsledky v sympoziu na konferenci ČAPV a na mezinárodní konferenci ECER. Ve druhém pololetí se řešitelský tým soustředil na finalizaci textu připravované monografie *České základní školy v době kurikulární reformy* pro Nakladatelství Karolinum.

V dílčím cíli 6 byl dokončen teoretický model tvorby kurikula, prezentovaný v závěrečné monografii *Cíle a obsahy školního vzdělávání a metodologie jeho utváření* pro nakladatelství Paido. Pro revizi modelu byly využity výsledky ve vybraných obsahových oblastech základního vzdělávání. Prezentace výsledků zahrnuje časopištěcké publikace, vystoupení na konferenci ČAPV a mezinárodní konferenci ECER.

V dílčím cíli 7, který má metodologický charakter a jehož řešení je založeno na originální metodě videostudie, byly ověřovány způsoby zpracování dat. Vydána byla monografie *The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning* v nakladatelství Waxmann.

Vydávání časopisu *Orbis scholae*

Centrem nově zavedený časopis, od roku 2007 vydávaný 3x ročně, vždy 2 čísla česky a 1 číslo anglicky, s mezinárodní redakční radou a recenzním řízením typu *blind-reviews*, získal zahraniční přispěvatele, má ohlasy a je citován, mj. v novém aktualizovaném a rozšířeném vydání *Pedagogického slovníku* (Portál 2009) a v *Pedagogické encyklopedii* (Ed. J. Průcha, Portál 2009). Časopis je orientován na monotematická čísla, zaměřen na klíčové problémy školního vzdělávání a jejich výzkum. V roce 2009 se soustředil na *sociální determinanty vzdělávání* - č. 1/2009 a na *výzkumy vzdělávacích potřeb a vzdělávací politiky* - č. 3/2009. Anglické číslo bylo zaměřeno na didaktické problémy, zejména na teoretické a metodologické otázky tvorby obsahu vzdělání a jeho realizace ve výuce vybraných předmětů. Č. 2/2010 bylo vydáno pod názvem *Studies on Teaching and Learning in Different School Subjects* s pěti příspěvky zahraničních autorů a dvěma příspěvky autorů domácích, přispívajících do potřebného diskurzu k problémům pedagogické znalosti obsahu

v různých edukačních prostředcích, problémům žakovského porozumění obsahům a k povaze procesu vyučování-učení v rozdílných vyučovacích předmětech. Časopis byl i v roce 2009 zařazen na Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik, schválený Radou vlády ČR pro výzkum a vývoj.

Organizace konferencí a seminářů, referáty na konferencích

Centrum organizovalo celostátní konferenci *Kurikulum a výuka v proměnách školy* (Brno 24. – 25. 6.), workshop k metodologii videostudií (Brno 17. – 20. 11.), řadu pracovních seminářů a workshopů na pracovištích řešitelů.

Ve dnech 14. – 16. 7. bylo organizováno výjezdní zasedání celého řešitelského týmu se semináři k dílčím úkolům 4, 5, 6, 7. Diskutovány byly průřezové problémy dílčích cílů projektu, provedena kritická reflexe dosavadního řešení, projednány společné záměry Centra na rok 2010 a finalizace projektu jako celku. Součástí jednání byla koncepce a příprava mezinárodní konference 2010 *Proměny vzdělávání v globálním kontextu*.

Za nejvýznamnější považujeme prezentace na dvou mezinárodních konferencích v zahraničí a) konference *The Politics of Comparison*, pořádané CIES - Americkou společností srovnávací a mezinárodní pedagogiky, se zúčastnili tři řešitelé s referáty prezentujícími výsledky řešení dílčích cílů 1, 3 a 4: *Twenty years of Educational Transformation in Central European Countries* (E. Walterová), *Priority Educational Policies in Europe: Present Landscapes and Challenges* (D. Greger), *Public Opinion toward Schooling and Educational Policy* (K. Černý). Koordinátorka projektu se zúčastnila také jednání exekutivy WCCES – Světové rady společností srovnávací pedagogiky, jejíž je členkou, kde mj. informovala o konání mezinárodní konference 2010 v Praze (podrobněji níže). b) Konference ECER – Evropské asociace pedagogického výzkumu ve Vídni se zúčastnilo pět řešitelů (s přijatými referáty reprezentujícími výsledky dílčích cílů 5, 6, 7).

Mezinárodní spolupráce

Pokračovala spolupráce s Německým ústavem pro mezinárodní pedagogický výzkum, DIPF, ve Frankfurtu n. M., s Institutem pro pedagogiku přírodních věd v Kielu, Univerzitou v Lipsku a Jeně, se School of Education University Manchester, kde mj. byl jeden řešitel – doktorand na stáži. Jeden doktorand získal prestižní stipendium Marchal Memorial Fellowship se studijním pobytem v USA (5. – 26. 10.).

Rada Centra

Rada Centra zasedala dvakrát, 23. 4. a 5. 11. 2009. Na prvním zasedání projednala závěry průběžné oponentury řešení projektu a pracovní program řešitelského týmu na rok 2009. Na druhém zasedání se zabývala hodnocením a edičním návr-

hem časopisu *Orbis scholae* na rok 2010, hodnocením výstupů a publikací a přípravou mezinárodní konference v roce 2010.

2 ŘEŠENÍ DÍLČÍCH CÍLŮ, ZÍSKANÉ POZNATKY, AKTIVITY A VÝSTUPY V ROCE 2009

Dílčí cíl 2: *Analýza školního vzdělávání ve vybraných zemích*

V rámci řešení dílčího cíle 2 byla provedena analýza školního vzdělávání ve Velké Británii. V říjnu roku 2009 byl odevzdán do tisku do Nakladatelství Karolinum rukopis analyticko-srovnávací studie (V. Ježková, D. Dvořák, C. Chapman a kol.). Publikována bude ve druhém čtvrtletí roku 2010 (s vročením 2009). Studie je druhou ze tří analyticko-srovnávacích studií o vzdělávacích systémech ve třech vybraných evropských zemích, představujících tři odlišné typy školské soustavy: vysoce selektivní v Německu, komprehenzivní ve Švédsku a smíšený ve Velké Británii.

Odborníkům a doktorandům oboru Pedagogika byly zprostředkovány rovněž výsledky analýzy školního vzdělávání v Německu. V časopise *Orbis scholae* 1/2009 byla publikována přehledová studie „Sociálněekonomické a kulturní zázemí žáků a rostoucí role žen ve společnosti“, zdůrazňující dvě významné sociální determinanty školního vzdělávání v Německu (V. Ježková). Na konferenci České asociace pedagogického výzkumu v Ostravě byl přednesen příspěvek Aktuální problémy školního vzdělávání v Německu. Byl publikován na CD-ROMu ve sborníku z konference. Pro Úvodní teoreticko-metodologický kurz doktorského studia byla připravena přednáška o tvorbě analyticko-srovnávací studie (na příkladu studie o školním vzdělávání v Německu). V roce 2009 byla rovněž zahájena příprava analyticko-srovnávací studie Školní vzdělávání ve Švédsku (V. Ježková, E. Walterová, D. Greger...). Ke konci roku byly vypracovány pracovní verze několika kapitol.

Za hlavní výsledek výzkumu školního vzdělávání ve Velké Británii považujeme analýzu základních problémových okruhů, které jsme identifikovali (podobně jako ve studii o školním vzdělávání v Německu) jako zásadní v britském školním vzdělávání a které jsou současně aktuální také pro rozvoj českého školního vzdělávání. Jsou to následující okruhy: a) kurikulum Velké Británie, b) evaluace škol a hodnocení žáků, c) rovnost žáků a studentů ve (školním) vzdělávání, d) problematika multikulturality britské společnosti a školy, e) jazykové vzdělávání. Významným poznatkem jsou také představené hlavní cíle a principy současné britské vzdělávací politiky. Vypracování druhé studie umožnilo provést první komparaci problémových okruhů školního vzdělávání ve dvou sledovaných zemích (Německu a Velké Británii) – objevily se tři shodné problémové okruhy. Při vypracování studie byl aplikován stejný metodologický postup jako při vypracování studie o školním vzdělávání v Německu. Její přínos je proto z metodologického hlediska totožný se studií první. Spočívá v obohacení literatury z oblasti srovnávací pedagogiky o nové aktuální poznatky, v dané podobě dosud nepublikované, v možnosti využít získané poznatky v české vzdělávací politice a v neobvyklém metodologickém přístupu v podobě problémoveho pojetí tématu a účasti zahraničních odborníků na vypracování studie.

Dílčí cíl 4: Analýza základních potřeb a požadavků na vzdělávání

V rámci řešení dílčího cíle č. 4 Centra základního výzkumu v roce 2009 došlo k zásadnímu posunu zejména v oblasti (1) analýz rozsáhlého množství dat z reprezentativního šetření názorů a poptávky na školství a vzdělávání ze strany české veřejnosti (s důrazem na rodičovskou populaci). Dále (2) byla připravena k publikování a publikována kniha rozhovorů založená na kvalitativním šetření názorů českých elit formou polostrukturovaných rozhovorů v Nakladatelství Lidové noviny (hodnocení sociálních trendů a problémů na jedné straně a související názory na podobu vzdělávání – učitel, kurikulum, škola a její vztah s rodinou atd. – pro 21. století).

(1) Analýzy těchto dat se týkaly zejména následujících témat a problémů: (a) názory veřejnosti na stav českého školství, jednotlivých stupňů vzdělávání a vývoj vzdělávacího systému v posledních cca 15 letech: zde byla zjištěna dlouhodobě vysoká spokojenost se stavem školství i s jeho jednotlivými stupni, zároveň ale také vysoká neznalost problematiky a probíhající reformy a nezáměr o ně, pozitivní napopak je, že je školství chápáno jako prioritní oblast, (b) názory veřejnosti na problematiku spravedlnosti školského systému, zejména problematika časné selekce (víceletá gymnázia): zde bylo zjištěno mj., že názory veřejnosti nejsou příliš konzistentní, také nejsou systematicky strukturovány dle socio-demografických a dalších charakteristik, (c) názory veřejnosti na testování žáků na konci základní a střední školy, (d) názory veřejnosti týkající se současné české školy, ale také toho, jak by si lidé ideální školu představovali do budoucna: veřejnost do budoucna preferuje model učící se školy, ale také scénář školy komunitní. Ve stávající škole respondenti vysoce negativně hodnotí zejména problémy kázeňského typu a šíření drog, taktéž však celkový nedostatek financí a nedostatek kvalitních učitelů, (e) percepce učitelské profese, (f) názory na problematiku kurikula (kompetence, školní předměty, kurikulární reforma): jako nejdůležitější předměty na základní škole veřejnost hodnotí český jazyk a cizí jazyky a také matematiku, z hlediska kompetencí pak vyzdvihuje naučit se učit, získat motivaci k dalšímu vzdělávání, poskytnout základy v klíčových oborech. Velmi zajímavé a kritické zjištění je také skutečnost, že se většina veřejnosti – včetně té rodičovské – neztotožňuje se základním východiskem kurikulární reformy – víceúrovňovou tvorbou kurikula.

Tyto analýzy byly formou tří rozsáhlých studií publikovány v monotematickém čísle *Orbis Scholae* č. 3/2009 (E. Walterová, D. Greger, M. Chvál, K. Černý) s těmito názvy: *Školství očima české veřejnosti: percepce současného stavu a vývoje, Názory českých rodičů a veřejnosti na časné rozdělování žáků, Testování žáků na konci základní školy a státní maturita – aktuální otázky současné vzdělávací politiky*. Dále byl připraven rukopis knižní publikace *Co si česká společnost (ne)myslí o školství a vzdělávání?* shrnující základní poznatky výzkumu. Bude publikována v Nakladatelství Karolinum v roce 2010. S výsledky výzkumu a probíhajícími analýzami byla seznámena také česká i zahraniční odborná veřejnost na mezinárodní konferenci a na samostatném sympozium v rámci domácí konference ČAPV (ČAPV, září 2009, Ostrava a CIES, březen 2009, Charleston, USA).

(2) Byla publikována kniha 12 rozhovorů s předními osobnostmi českého veřejného života *Vzdělanostní společnost po Česku? Rozhovory o životě a škole pro 21. sto-*

letí. Tomu předcházela rozsáhlá redakční úprava (rozčlenění kapitol a řazení otázek, jazykové korektury). Pokračovaly analytické práce (interpretace, kódování) všech rozhovorů standardními metodami užívanými v kvalitativním výzkumu s pomocí softwaru Max-QDA.

Dílčí cíl 5: Identifikace reálné podoby fungování a rozvoje české školy

Z analýzy dat získaných při vícečetné případové studii základních škol jsme dospěli k těmto hlavním výzkumným zjištěním:

Dopady kurikulární reformy ve sledovaných školách mají spíše charakter vedlejších efektů než zásadní proměny školního vzdělávání. Nadějně započatý odborný diskurs při procesu tvorby školních vzdělávacích programů zpravidla nepokračuje a hrozí, že bez podpory ze strany vedení škol bude počáteční energie promarněna. ŠVP jsou upravovány tak, aby lépe splňovaly formální požadavky, ne aby lépe naplňovaly zamýšlené cíle reformy jako je posilování mezipředmětových vztahů nebo důraz na klíčové kompetence. Kurikulární reforma končí před dveřmi třídy, její dopady na výuku jsou minimální.

Školy nejsou zvyklé provádět autoevaluci. Vlastní hodnocení školy je vnímáno spíše jako plnění administrativní povinnosti, než jako prostředek k zajištění dalšího rozvoje. Důsledkem je, že zpráva o vlastním hodnocení je kombinací množství nepodstatných detailů a neprokazatelných tvrzení (podobně jako výroční zpráva). V situaci deficitu vlastních schopností a vnější podpory pak školy využívají spíše nabídek komerčních firem, než aby se pokoušely zlepšit evaluační kulturu školy.

Mimoškolní aktivity jsou málo provázány se školním kurikulem. Školní družina je chápána jako zařízení, které plní sociální službu „hlídání“ dětí a téměř úplně rezignuje na vzdělávací funkce. Nabídka zájmové činnosti je průnikem zájmu dětí a organizačních schopností školy. Exkurze, návštěvy kulturních akcí a školní výlety jsou závislé na iniciativě učitelů.

Ředitelé se cítí primárně odpovědní za zajištění provozu školy především ve vztahu ke zřizovateli, řízení vzdělávacího procesu se tak často dostává na vedlejší kolej. Přetrvává pojetí, že to co se odehrává ve školní třídě, je čistě záležitostí učitele, že nikomu nepřísluší do toho mluvit. Hospitace jsou ze strany učitelů vnímány jako kontrola a ne jako příležitost k odborné diskusi a jako prostředek vlastního zdokonalování. Ředitelé hospitují málo a neradi.

Spolupráce mezi 1. a 2. stupněm ZŠ je neuspokojivá. Mezi jednotlivými školami kolísá od opatrné, zpravidla účelové, spolupráce až po téměř úplné oddělení. Na 1. stupni se lze častěji setkat s aplikací nových vyučovacích metod než na 2. stupni. Žáci vnímají přechod mezi 1. a 2. stupněm jako velkou změnu, která se projevila pocitem slabší podpory a zájmu ze strany učitelů a zhoršením prospěchu.

Učitelé většinou dobře zvládají rušivé chování žáků. Vyučovací hodiny začínají včas a v úvodu žákům sdělují spíše program než cíle. Hodiny mají různé tempo, které se před koncem zpravidla zrychluje. Některé jsou monotónní, jiné předimenzované různými činnostmi, většinou však jsou přirozeně vyvážené. Na konci hodiny někdy učitel zhodnotí chování žáků, žáci až na výjimky žádnou reflexi obsahu ani procesu neprovádějí.

Výukové přístupy a metody jsou velmi rozrůzněné. Důsledkem je, že žáci jsou konfrontováni s velmi odlišnými nároky na normy chování i na úroveň znalostí. Nejčastější formou pedagogické komunikace je frontální rozhovor se třídou, kombinovaný se samostatnou prací žáků. Kooperativní výuka je zařazována sporadicky, často neefektivně. Projektová výuka se stala integrální součástí výuky na základní škole. Vnitřní diferenciací výuky se objevuje výjimečně. Někteří učitelé připravují diferencované učební úlohy pro více a méně nadané žáky, výjimečně poskytují učitelé individuální pomoc a doučování. Hodnocení žáků je doménou učitele, vrstevnické hodnocení a sebehodnocení je zařazováno vzácně.

V základních školách chybí důraz na vedení pedagogických pracovníků a cílevědomé řízení pedagogického procesu.

Řešení dílčího cíle podle projektu končí vydáním publikace v Nakladatelství Karolinum. Pokračování však považujeme za nezbytné v longitudinálním výzkumu základních škol v dalších fázích reformy.

Dílčí cíl 6: Model tvorby kurikula a klíčové kompetence

V roce 2009 byl dokončen teoretický model tvorby kurikula, včetně podrobného rozboru jeho dílčích součástí (model fundamentální, konstitutivní, realizovaný). Výsledný teoretický model tvorby kurikula byl prezentován v závěrečné monografii *Cíle a obsahy školního vzdělávání a metodologie jejich utváření*. Podrobně byl rozpracován zejména výzkum vzdělávacích obsahů, jejich utváření (ontodidaktická transformace) a jejich reprezentace ve školní výuce (psychodidaktická transformace) a jejich osvojování (kognitivní transformace). Monografie významnou měrou přispívá k rozvoji teoretické, metodologické a poznatkové základny výzkumu kurikula s přesahem do psychodidaktiky. Zpracování problematiky vycházelo jednak z dlouhodobé tvůrčí práce řešitelů a jednak z kritického rozboru domácí a zahraniční literatury o utváření konceptu všeobecného vzdělání v podmínkách společnosti vědění a kurikulárního výzkumu a vývoje. Práce zároveň navázala na výzkum současných metodologických přístupů k tvorbě rámcových a školních vzdělávacích programů a na výzkum požadavků kladených na školní vzdělávání různými skupinami společnosti (viz dílčí cíl V004). V návaznosti na dosažené výsledky byly identifikovány oblasti výzkumu kurikula, kterým je třeba věnovat zvýšenou pozornost, zejména s ohledem na probíhající kurikulární reformu. Publikace přispívá k porozumění trendům vývoje vzdělávacích obsahů v závislosti na rozvoji společnosti a umožňuje realizovat nezbytné změny v této oblasti založené na vědeckém základě. Mimo to má potenciál iniciovat tvořivou práci učitelů při inovacích v tomto směru.

V průběhu roku 2009 byl také dokončen empirický výzkum procesu utváření a rozvíjení kompetencí ve vybraných obsahových oblastech školního vzdělávání. Výzkum probíhal jednak formou dílčích výzkumných sond na vybraných základních školách a gymnáziích, jednak se využívalo již existujících výzkumných dat získaných v rámci řešení dílčího cíle 7. Zejména byly zjišťovány možnosti a metody rozvíjení kompetencí na základě analýzy videozáznamů vyučovacích hodin. Zvláštní pozornost byla věnována zkoumání vztahu mezi kompetencemi a obsahy

vzdělávání (učivem). Výsledky těchto výzkumů byly využity pro revizi teoretického modelu tvorby kurikula a byla formulována doporučení k postupům zkvalitňujícím obsah školního vzdělání. V návaznosti na realizaci dílčích výzkumných sond byla zpracována zobecňující metodologická studie (jako součást monografie *Cíle a obsahy školního vzdělávání a metodologie jejich utváření*), která analyzuje teoretická a metodologická východiska výzkumu a některé metodické postupy vedoucí k rozvíjení (klíčových) kompetencí. Přesto, že kompetence reprezentují jednu z cílových kategorií školního vzdělávání, metodologie jejich uchopování v rámci pedagogicko-psychologické diagnostiky je zatím v počátcích. Teoretický rámec této problematiky a její metodologická koncepce se chápe jako příspěvek řešitelského týmu k otázce kompetencí ve vzdělávání. Po zavedení konceptu kompetencí do politických i kurikulárních dokumentů tak řešení dílčího cíle 6 přispělo ex post k aktuálně probíhajícím snahám o teoretické a metodologické ukotvení kompetencí.

Vedle monografie *Cíle a obsahy školního vzdělávání a metodologie jejich utváření*, kde je rozpracován teoretický model tvorby kurikula a východiska k utváření a rozvíjení kompetencí, byla publikována empirická studie v časopise *Pedagogická orientace (Obory ve škole a jejich enkulturační funkce)* a kapitola *Vzdělávání ve společnosti vědění* (v monografii *K perspektivám školního vzdělávání*). Byly zaznamenány pozitivní ohlasy na teoretické i empirické studie publikované v předchozích letech. Je možné konstatovat, že publikace související s řešením dílčího cíle 6 vstupují do širšího povědomí odborné komunity. Řešení dílčího cíle bude zakončeno teoreticko-empirickou studií k problematice utváření a rozvoje kompetencí (*Orbis Scholae*, 2010, č. 3).

Dílčí cíl 7: Analýza procesů vyučování a učení prostřednictvím videostudie

Řešení cíle spočívá v hledání metodologického přístupu komplexní analýzy procesů vyučování a učení a jeho aplikace při analýze procesů vyučování a učení.

Výzkum má metodologický charakter. Je založen na originální metodě videostudie rozvíjené v CPV PdF MU, obohacující možnosti empirického výzkumu reálné výuky v různých vyučovacích předmětech. V roce 2009 byly dále rozpracovány procedury a techniky uplatňované ve videostudiích a ověřovány způsoby zpracování dat. Výsledky zejména videostudií anglického jazyka a tělesné výchovy byly publikovány a dále byla zpracovávána data pro potřeby navazujících analýz. Průběžné výsledky byly publikovány v monotematické monografii *The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom* a prezentovány na mezinárodních a domácích konferencích. Aplikace metodologie videostudie ve výzkumu výuky vybraných předmětů je přínosem pro výzkum realizovaného kurikula, resp. procesů vyučování a učení, přičemž se počítá s jejím rozpracováním v oblasti mezi-předmětové komparace. V roce 2010 bude řešení cíle pokračovat a bude publikována syntetizující monografie.

V roce 2009 bylo publikováno 7 studií, v nichž byly představeny výsledky dílčích analýz dat pořízených v roce 2007. Zejména byly publikovány výsledky analýz projektu CPV videostudie anglického jazyka. Dílčí analýzy byly zaměřeny na hledání podobností a rozdílů ve výuce předmětů fyziky, zeměpisu, anglického jazyka

a tělesné výchovy. Výsledky těchto dílčích analýz budou využity při rozpracovávání mezipředmětové komparace, k níž bude směřováno v roce 2010. Výsledky dosavadních analýz byly představeny na významných konferencích v ČR i zahraničí. Na výroční konferenci České asociace pedagogického výzkumu byly předneseny příspěvky prezentující vybrané výsledky CPV videostudie s oporou o koncept *lesson structure* a dílčí výsledky CPV videostudie anglického jazyka. Na výroční konferenci Evropské asociace pedagogického výzkumu ve Vídni byl přednesen příspěvek shrnující výsledky CPV videostudie s oporou o koncept příležitostí k učení. Provedené analýzy přinesly konkrétní empirická zjištění týkající se výuky v různých školních předmětech. Například analýzy diskurzu ve výuce anglického jazyka ukázaly, že důležitou roli ve výuce angličtiny hraje mateřský (český) jazyk, kterému jsou žáci vystaveni ve 20% výukového času. Druhou důležitou aktivitou bylo čtení v cílovém jazyce (15% výukového času). Některé analýzy byly zaměřeny na hledání pravidelností ve výuce jednotlivých předmětů napříč různými hodinami vedenými různými učiteli. Byly shledány koincidence shrnutí učiva (fáze hodiny) a diktátu (organizační forma), které se objevovaly spíše ke konci vyučovací hodiny, zatímco úvodní třetina vyučovací hodiny byla často věnována opakování (fáze hodiny) rozhovorem se třídou (organizační forma) i testování (fáze hodiny) v samostatné práci (organizační forma). Analýzy výuky umožnily odpovědět na konkrétní výzkumné otázky týkající se reálných procesů odehrávajících se v českých školách, přičemž byla ověřena vhodnost zvolených metodologických postupů při analýze těchto procesů. V návaznosti na to byly dále zpřesněny metodologické procedury uplatňované ve videostudiích, jako jsou např. zjišťování shody mezi pozorovateli, tvorba kategoriálního systému apod.

Za účelem komunikování a dalšího využití výzkumných poznatků bylo vytvořeno webové prostředí *CPV videoweb*, které nabízí vybrané videozáznamy výuky pořizené v projektu CPV videostudie. Toto webové prostředí je v současné době pilotováno studenty učitelství. Získané poznatky budou v roce 2010 shrnuty v monografii *Video v učitelském vzdělávání*.

3 VÝHLEDY CENTRA V ROCE 2010

V roce 2010 budou pokračovat výzkumy ve dvou dílčích cílech. V dílčím cíli 2 bude zpracována studie *Školní vzdělávání ve Švédsku* ve spolupráci s Ústavem pro mezinárodní pedagogiku University Stockholm a připraveny projekty studií školního vzdělávání v dalších evropských zemích pro pokračování ediční řady.

V dílčím cíli 7 budou syntetizovány poznatky získané z výzkumu v tematické monografii *Videostudie v edukačním výzkumu*, která představí komplexní metodologický přístup ke zkoumání procesů vyučování a učení založený na analýze videozáznamů výuky. Dokončeny a vydány budou další monografické publikace založené na výsledcích výzkumů v dílčích cílech 1, 4, 5 a publikovány studie v recenzovaných časopisech využívající výsledků komparací a empirických výzkumů projektu v oblasti školního vzdělávání, jeho determinant a evaluace.

Časopis *Orbis scholae* bude věnován těmto tématům: *Evaluace a autoevaluace školy*, č. 1/2010; *Education Change and Transformation Processes in the World*, č. 2/2010; *Svět české školy*, č. 3/2010.

Nejvýznamnější aktivitou mezinárodní bude konference *Education Change in the Global Context* v Praze ve dnech 30. 8. – 3. 9. 2010. Přípravy konference byly zahájeny s předstihem již v březnu 2009. Zajištění jsou čtyři významní komparativisté s plenárními referáty z Německa, USA, Austrálie a Číny. V současné době je již funkční webová prezentace konference na adrese <http://EduConf2010.pedf.cuni.cz>. Jednání bude zaměřeno na problémy transformačních procesů a reforem ve vzdělávacích systémech, zejména ve školním vzdělávání a kurikulu, na současné teorie vzdělávání a metodologii výzkumů, v neposlední řadě na vztah pedagogického výzkumu a vzdělávací politiky.

Eliška Walterová
koordinátorka projektu